

VIRTUAL MULOQOT VA REAL TIL MADANIYATI

Toshkent kimyo xalqaro universiteti

Ozbet tili va adabiyoti filologiyasi

2-kurs 31-guruh Jumayeva Nigora Shavkat qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada virtual muloqotning zamonaviy jamiyat hayotidagi o'rni, uning insonlar nutqi va til madaniyatiga ta'siri tahlil qilinadi. Ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar orqali olib borilayotgan muloqot shakllarining o'ziga xos jihatlari, qisqartmalar, emojilar va noformal ifodalarning keng qo'llanilishi natijasida real til madaniyatida yuzaga kelayotgan o'zgarishlar yoritiladi. Shuningdek, virtual muloqotning ijobiy va salbiy tomonlari solishtirilib, til madaniyatini saqlash va rivojlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: virtual muloqot, til madaniyati, ijtimoiy tarmoqlar, nutq madaniyati, kommunikatsiya, internet tili, qisqartmalar, emojilar, real muloqot, zamonaviy til, yoshlar nutqi.

Kirish

Bugungi kunda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi inson hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib bordi. Ayniqsa, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali amalga oshirilayotgan virtual muloqot shakllari kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylandi. Endilikda insonlar nafaqat yuzma-yuz, balki turli platformalar orqali ham fikr almashmoqda. Bu jarayon esa til va nutq madaniyatiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Virtual muloqot qulaylik va tezkorlikni ta'minlagani bilan birga, real til madaniyatida muayyan o'zgarishlar va muammolarni ham yuzaga keltirmoqda.

Virtual muloqotning asosiy xususiyati uning tezkorligi va soddaligidadir. Masalan, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar orqali yozishmalar qisqa, lo'nda va tezkor shaklda amalga oshiriladi. Natijada ko'plab foydalanuvchilar so'zlarni qisqartirib yozish, imlo qoidalariga e'tibor bermaslik yoki emojilar orqali fikr bildirishga

odatlanib qolmoqda. Bu esa asta-sekin real hayotdagi nutq madaniyatiga ham ta'sir o'tkazmoqda.

Mashhur tilshunos Ferdinand de Saussure tilni jamiyatning muhim ijtimoiy hodisasi sifatida talqin qilgan. Uning fikricha, til insonlar o'rtasidagi muloqotni tartibga soluvchi tizimdir. Agar bu tizimda tartibsizlik yuzaga kelsa, jamiyatdagi aloqa sifati ham pasayadi. Bugungi virtual muloqot aynan shu tizimga yangicha elementlar olib kirib, an'anaviy til normalariga ma'lum darajada ta'sir qilmoqda¹.

Virtual muloqotning ijobiy tomonlari ham mavjud. Birinchidan, u insonlar o'rtasidagi masofani qisqartiradi. Ikkinchidan, tezkor axborot almashish imkonini beradi. Uchinchidan, yangi so'zlar va iboralar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi, bu esa tilning rivojlanishiga xizmat qiladi. Masalan, zamonaviy yoshlar nutqida yangi slanglar, ingliz tilidan kirib kelgan so'zlar keng qo'llanilmoqda.

Biroq, bu jarayonning salbiy tomonlari ham yo'q emas. Ko'pchilik yoshlar yozma nutqda imlo va grammatik qoidalarga amal qilmaslikni odat qilib olmoqda. So'zlarni noto'g'ri yozish, harflarni tushirib qoldirish, ortiqcha qisqartmalar ishlatish holatlari keng tarqalgan. Bu esa ularning real hayotdagi nutq madaniyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ba'zan rasmiy yozishmalarda ham norasmiy uslubdan foydalanish holatlari kuzatiladi.

Til madaniyati masalasi bo'yicha yana bir muhim olim Noam Chomsky inson tilini tug'ma qobiliyat sifatida baholaydi, ammo uning rivojlanishi muhitga bog'liq ekanligini ta'kidlaydi. Demak, agar yoshlar ko'proq virtual muhitda noto'g'ri shakldagi tilga duch kelsa, ularning nutqi ham shunga moslashib boradi².

Shu o'rinda savol tug'iladi: virtual muloqot til madaniyatini buzadimi yoki rivojlantiradimi? Aslida, bu ikki tomonlama jarayondir. Agar inson virtual muloqotdan to'g'ri va ongli foydalansa, u til boyligini oshiradi. Aks holda esa, nutqning soddalashuvi, grammatik xatolar va madaniyatsizlikka olib kelishi mumkin.

¹ Ferdinand de Saussure — Umumiy tilshunoslik kursi. Parij, 1916.

² Noam Chomsky — Aspects of the Theory of Syntax. MIT Press, 1965.

Til madaniyatini saqlash uchun bir nechta muhim omillarga e'tibor qaratish zarur. Avvalo, ta'lim tizimida nutq madaniyatiga alohida e'tibor berilishi kerak. Ikkinchidan, ijtimoiy tarmoqlarda ham adabiy til me'yorlariga amal qilish targ'ib qilinishi lozim. Uchinchidan, har bir inson o'z nutqiga mas'uliyat bilan yondashishi zarur.

Virtual muloqotning kengayishi bilan tilning funksional uslublari ham sezilarli darajada o'zgarib bormoqda. Ayniqsa, yozma nutq bilan og'zaki nutq o'rtasidagi chegaralar asta-sekin yo'qolib borayotgani kuzatiladi. Ilgari yozma nutq aniq qoidalarga asoslangan, rasmiy va tartibli shaklda bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda u ko'proq og'zaki nutqqa yaqinlashmoqda. Masalan, yozishmalarda gaplarning qisqarishi, sintaktik tuzilmaning soddalashuvi, hissiy ifodaning ortishi aynan shu jarayonning natijasidir.

Bu holatni mashhur faylasuf va tilshunos Ludvig Wittgenstein o'z qarashlarida qisman oldindan ta'riflab bergan. U tilni "o'yin" sifatida ko'rib, uning shakli va mazmuni muloqot vaziyatiga bog'liq ekanligini ta'kidlagan. Haqiqatan ham, virtual muhit yangi "til o'yinlari"ni yuzaga keltirdi³. Endi insonlar nafaqat so'zlar bilan, balki belgilar, qisqartmalar va tasviriy elementlar orqali ham muloqot qilmoqda.

Shuningdek, virtual muloqot madaniyati ijtimoiy qatlamlar o'rtasidagi farqlarni ham qisqartirib yubormoqda. Internetda turli yosh, kasb va ijtimoiy guruh vakillari bir xil platformada muloqot qiladi. Bu esa tilning soddalashuviga va umumlashuviga olib keladi. Biroq bu jarayon ayrim hollarda adabiy til me'yorlarining chetlab o'tilishiga sabab bo'ladi.

Yana bir muhim jihat — virtual muloqotda anonimlikning mavjudligi. Inson o'zini yashirgan holda muloqot qilganida, nutq madaniyatiga bo'lgan mas'uliyat hissi pasayishi mumkin. Natijada qo'pol so'zlar, haqoratli iboralar yoki madaniyatsiz ifodalar paydo bo'ladi. Bu esa nafaqat til madaniyatiga, balki umumiy ijtimoiy muhitga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

³ Ludwig Wittgenstein — Philosophical Investigations. Blackwell, 1953.

Psixolog va kommunikatsiya nazariyotchisi Marshall Luhan “vosita — bu xabarning o‘zi” degan mashhur fikrni ilgari surgan. Uning nazariyasiga ko‘ra, muloqot vositasi mazmunni shakllantiradi⁴. Demak, virtual platformalar orqali olib borilayotgan muloqot ham tilning shakli va mazmuniga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda.

Shu bilan birga, virtual muloqot global til almashinuvi jarayonini tezlashtirdi. Turli tillardan so‘zlar kirib kelmoqda, bu esa tilning boyishiga xizmat qilmoqda. Masalan, ingliz tilidan kirib kelgan “chat”, “online”, “status” kabi so‘zlar kundalik nutqda keng qo‘llanilmoqda. Bu hodisa tilshunoslikda tabiiy jarayon sifatida qaraladi, biroq me’yorni saqlash muhim hisoblanadi.

Virtual muloqotning yana bir o‘ziga xos tomoni — vizual elementlarning ustunligi. Emojilar, giflar va memlar orqali fikr bildirish keng tarqalgan. Bu esa nutqning ifodaliligini oshiradi, lekin ba’zan so‘z boyligining kamayishiga olib keladi. Inson o‘z fikrini so‘z bilan emas, tasvir orqali ifodalashga odatlanib qolishi mumkin.

Til madaniyatini rivojlantirishda ommaviy axborot vositalari, blogerlar va kontent yaratuvchilarning roli ham katta. Ular keng auditoriyaga ega bo‘lgani sababli, ularning nutqi ko‘plab yoshlar uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi. Agar ular adabiy tilga amal qilsa, bu ijobiy natija beradi, aks holda esa salbiy ta’sir kuchayadi.

Shu o‘rinda ta’kidlash joizki, til — bu milliy qadriyatdir. Uni asrash va rivojlantirish har bir jamiyat a’zosining burchidir. Virtual muloqot esa bu jarayonda yangi imkoniyatlar bilan birga yangi mas’uliyatlarni ham yuklaydi.

Xulosa

Umuman olganda, virtual muloqot zamonaviy jamiyatning ajralmas qismiga aylangan bo‘lib, u til madaniyatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu ta’sir ikki tomonlama xarakterga ega: bir tomondan til rivojlanadi, yangi shakllar paydo bo‘ladi, ikkinchi tomondan esa adabiy me’yorlar buzilishi xavfi yuzaga keladi. Shuning uchun virtual muhitda ham nutq madaniyatiga amal qilish, tilni hurmat

⁴ Marshall McLuhan — Understanding Media: The Extensions of Man. McGraw-Hill, 1964.

qilish va uni to'g'ri qo'llash muhimdir. Faqat shundagina biz zamonaviy texnologiyalar va milliy til madaniyati o'rtasida muvozanatni saqlab qola olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ferdinand de Saussure — *Umumiy tilshunoslik kursi*, 1916, Parij nashri.
2. Noam Chomsky — *Aspects of the Theory of Syntax*, 1965, MIT Press.
3. Ludwig Wittgenstein — *Philosophical Investigations*, 1953, Blackwell Publishing.
4. Marshall McLuhan — *Understanding Media: The Extensions of Man*, 1964, McGraw-Hill.
5. Edward Sapir — *Language: An Introduction to the Study of Speech*, 1921, Harcourt Brace.
6. Benjamin Lee Whorf — *Language, Thought, and Reality*, 1956, MIT Press.
7. Roman Jakobson — *Linguistics and Poetics*, 1960, MIT Press.
8. David Crystal — *Language and the Internet*, 2001, Cambridge University Press.
9. Lev Vygotsky — *Thought and Language*, 1934, Moscow nashri.
10. Jean Piaget — *Language and Thought of the Child*, 1923, Routledge.